

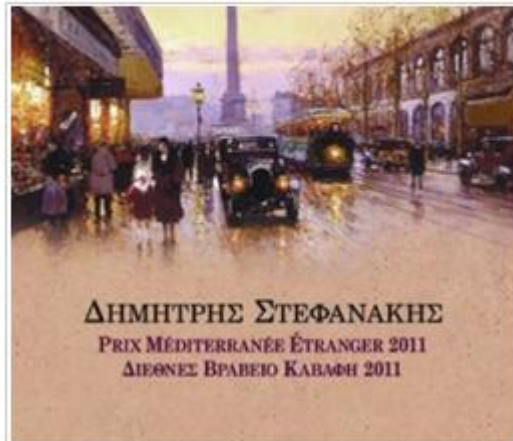
Ο πόλεμος των παρασκηνίων, Φιλμ Νουάρ, Δημήτρης Στεφανάκης, Εκδόσεις Ψυχογιός

By *Literature* on September 7, 2013

ΦΙΛΜ ΝΟΥΑΡ – Ο πόλεμος των παρασκηνίων

Με εφαλτήριο τις «Μέρες Αλεξάνδρειας», βραβευμένες με το Prix MéditerranéeÉtranger 2011, ο Δημήτρης Στεφανάκης προχωρά σε μια νέα τριλογία, που εγγράφεται στο τόξο του κοσμοπολιτισμού, στη Μεσόγειο και την Ευρώπη των δύο Παγκοσμίων Πολέμων. Το Φιλμ Νουάρ, που μόλις κυκλοφόρησε, είναι το δεύτερο μυθιστόρημα της τριλογίας, με ήρωα τον ελληνικής καταγωγής Βασίλειο Ζαχάρωφ, έναν βαθύπλουτο έμπορο όπλων με κρίσιμη εμπλοκή στις διεθνείς πολιτικές εξελίξεις.

Μυθιστορηματική βιογραφία, αστυνομικό μυθιστόρημα

Μυθιστορηματική βιογραφία, αστυνομικό μυθιστόρημα – όπως υποδηλώνει και ο τίτλος, «Φιλμ Νουάρ» – κοινωνικό αφήγημα ή μυθιστορία; Το νέο βιβλίο (Ψυχογιός) του Δημήτρη Στεφανάκη δύσκολα κατατάσσεται σε ένα συγκεκριμένο λογοτεχνικό είδος. Ο ίδιος ο συγγραφέας μιλά για

Φιλμ νουάρ

ΜΥΘΙΣΤΟΡΗΜΑ

«μυθιστορηματική αναδρομή με όρους και τεχνοτροπία αστυνομικού αφηγήματος, μια ιστορία με μεγιστάνες, πολιτικούς και κατασκόπους, χρήμα και συνωμοσίες σ' ένα παιχνίδι χωρίς κανόνες, που παραπέμπει μεν στην ομότιπη κατηγορία του νουάρ, αλλά αναφέρεται παράλληλα και στην παράδοση των μεγάλων κλασικών πεζογραφημάτων, όπως το «Έγκλημα και Τιμωρία» ή οι «Αδελφοί Καραμαζώφ» του Ντοστογιέφσκι».

Η πολυσέλιδη διήγηση, που ξεκινά in media res, μ' ένα αμφίσημο, αν όχι οξύμωρο για τα δρώμενα που ακολουθούν πρόσημο, «το καλό υπάρχει μέσα μας, το κακό το επινοούμε..» (σε παραλλαγή η φράση, «το καλό υπάρχει μέσα μας και είναι η πιο απλή εκδοχή των πραγμάτων», είναι η κατακλείδα του βιβλίου) εξαρχής χωρίζεται στα δυο.

Στο πρώτο επίπεδο, και στο αφηγηματικό παρόν του μυθιστορήματος, ένας νεαρός Γάλλος δημοσιογράφος, ο Φιλίπ Τεμπό, που αναζητά στοιχεία για τον μεγάλο, παράνομο, έρωτα μιας Ισπανίδας δούκισσας και ενός μυστηριώδους Έλληνα εμπόρου όπλων, ο οποίος διέθετε ασύλληπτο πλούτο και επιρροή, θα βρει πρόθυμο συνομιλητή και πολύτιμη πηγή ανεκτίμητων και άγνωστων πληροφοριών, στο πρόσωπο του Ισπανού Μιγκέλ Θαραμπτόν, παλιού αναρχικού, αριστοκρατικής καταγωγής, και φίλου του παππού του! Βρισκόμαστε στο Παρίσι, τον Απρίλιο του 1939, όταν «ο πόλεμος δεν ήταν ακόμα παρά φήμη στα σύνορα της χώρας», με την ναζιστική Γερμανία να έχει ήδη εισβάλει στην Τσεχοσλοβακία και να ετοιμάζεται για την Πολωνία. Ένα Παρίσι βυθισμένο – σύμφωνα με τα αφηγούμενα – σε μια δυσεξήγητη μακαριότητα, απρόθυμο να συνειδητοποιήσει τον επερχόμενο κατακλυσμιαίο πόλεμο, μια παραλυτική απάθεια που θα μπορούσε να εκληφθεί και ως δειλία, μια «ψευδαισθήση πως τα κακό θα μπορούσε να αποτραπεί, πως η ζωή θα συνεχιζόταν ειρηνικά..». Απταλλαγμένος από ανάλογες ψευδαισθήσεις, και με την πικρή εμπειρία του Ισπανικού εμφυλίου που έχει πριν από λίγο καιρό τελειώσει με την επικράτηση του Φράνκο, ο παλιός αναρχικός και αριστοκράτης Μιγκέλ, θα διηγηθεί στο νεαρό Γάλλο δημοσιογράφο και σε διαδοχικές συναντήσεις, όχι απλώς την ιστορία ενός μεγάλου έρωτα, αλλά την πολυτάραχη ζωή ενός αμφιλεγόμενου και μυστηριώδους προσώπου, ενός αμείλικτου πρωταγωνιστή, του Βασιλείου Ζαχάρωφ. Οι διηγήσεις του Μιγκέλ, με συχνές αναδρομές ή προδρομικά άλματα στα μελλούμενα, τέμνουν και

Οι διηγήσεις του Μιγκέλ, με συχνές αναδρομές ή προδρομικά άλματα στα μελλούμενα, τέμνουν και τέμνονται από το δεύτερο επίπεδο του μυθιστορήματος, τη δράση του Ζαχάρωφ στο πρόσφατο αφηγηματικό παρελθόν. Από τα παρισινά καφέ των εξιστορήσεων, στο ιλιγγιώδες γεωγραφικό φάσμα, σχεδόν όλου του τότε γνωστού κόσμου, της δράσης του Βασιλείου, (και τούμπταλιν) η σκυτάλη της αφήγησης εναλλάσσεται με μαεστρία, ευρηματικές συνδέσεις και γρήγορες εναλλαγές. Για έναν άνθρωπο που «κοιμήθηκε, χωρίς υπερβολή, με την Ιστορία» και η «ζωή του μοιάζει με εγκυκλοπαίδεια», αλλά και για την αφηγηματική μεταγραφή στο πλαίσιο μιας μυθοπλασίας που εξελίσσεται με γρήγορους ρυθμούς, η πλοκή επιστρατεύει όλους τους προωθητικούς μηχανισμούς, αποφεύγοντας, όπως λέει ο συγγραφέας, «πες εκτενείς περιγραφές, και ενσωματώνοντας τα περισσότερα πραγματολογικά και αφηγηματικά στοιχεία της ιστορίας, στους διαλόγους». Όσο για τον έρωτα, μετά την πρώτη εμβληματική και αισθησιακή σκηνή αποπλάνησης της Ισπανίδας δούκισσας σε βαγόني του Όριαν Εξπρές από τον Βασίλειο, αποδεικνύεται ένας σταθερός αλλά μάλλον δευτερεύων συνδετικός κρίκος, που μπορεί να συνδέει το Βασίλειο, με τον Μιγκέλ (και τον δικό του έρωτα με την Ιρένε) και τον Φιλίπ (και την ερωτική του σχέση με τη Ζιζέλ), αλλά περνά σε δεύτερο πλάνο. «Γράφεται ιστορία. Έρωτας μπορεί να περιμένει!»

Ποιος όμως ήταν ο Βασίλειος;

Ο Βασίλειος Ζαχάρωφ, ή Βασίλειος Ζαχαρίου ή Sir Basil Zaharoff είναι πρόσωπο υπαρκτό, πλην όμως η μυστηριώδης, πολυτάραχη ζωή του και η αιγυπτιακή, αμφιλεγόμενη προσωπικότητά του εντοπίζονται σχεδόν εκ προοιμίου στο μεταίχμιο φαντασίας και πραγματικότητας. Γεννιέται στα Μούγλα της Τουρκίας (1849), από Έλληνες γονείς ή από μάνα Ελληνίδα και Βούλγαρο πατέρα. Άνθρωπος των παρασκηνίων και εξαρχής φιλόδοξος, πέρασε φτωχικά τα πρώτα χρόνια της ζωής του, κάνοντας διάφορες δουλειές στην Κωνσταντινούπολη (τον πυροσβέστη, τον δραγουμάνο, τον αργυραμοιβό ή και τον «σωματοφύλακα σε οίκους ανοχής»). Η πολυμάθεια, οι ξένες γλώσσες και οι συνεχείς μετακινήσεις μαζί με την αυξανόμενη παραβατική συμπεριφορά, την υπεξαίρεση χρημάτων, την εκλεπτυσμένη εμφάνιση, τις δολοπλοκίες και τις ίντριγκες αποτελούν από νωρίς αναπόσπαστο κομμάτι της ζωής του, δημιουργώντας έναν «εκρηκτικό συνδυασμό!» Με τις κατάλληλες γνωριμίες και ενέργειες, (κρίσιμο ρόλο στην ανέλιξή του θα παίξει και ο βαθύπλουτος Έλληνας, Στέφανος Σκουλούδης και μετέπειτα πρωθυπουργός της Ελλάδας) γρήγορα ενεπλάκη με το εμπόριο όπλων. Οι πλοιακές συγκυρίες και τα διαδοχικά πολεμικά μέτωπα αποτέλεσαν πρόσφορο έδαφος για να μετατραπεί ήδη από το τέλος του 19ου αιώνα σε έναν από τους πιο πλούσιους ανθρώπους της Ευρώπης. Κινούμενος και ενεργώντας στη σκιά των γεγονότων αποκτά εντυπωσιακή ισχύ και διεθνή πολιτική επιρροή. Κατακτά το μονοπώλιο του οπλοπολυβόλου Μαξίμ, και άλλων νέων όπλων μαζικής εξόντωσης που μεταβάλλουν ριζικά της εξίσωση της πολεμικής αναμέτρησης («...ένα μικρό

απόσπασμα 50 αστυνομικών εξοπλισμένο με πέντε οπλοπολυβόλα Μαξίμ αντιμετωπίζει 5000 αυτόχθονες αφήνοντας 3000 νεκρούς στο πεδίο της μάχης σε ενενήντα λεπτά»), στη συνέχεια και υποβρυχίων. Αργότερα γίνεται βασικός παίκτης στην βιομηχανία πετρελαίου αλλά και αγοραστής και ιδιοκτήτης των χρεοκοπημένων τότε καζίνο του Μόντε Κάρλο. Διαθέτοντας τέσσερις υπηκοότητες (οθωμανική, αγγλική, γαλλική και ελληνική) φέρεται αναμειγμένος σε εκατοντάδες σκάνδαλα και δολοπλοκίες, στην υπόθεση Ντρέιφους – σύμφωνα με ορισμένους – και τη δολοφονία του Ρασπούιν. Υπήρξε συνεργάτης ή και φίλος διάσημων κατασκόπων αλλά και αρχηγών μυστικών υπηρεσιών, και με τις κατάλληλες διασυνδέσεις έφτασε να είναι επίσημος συνομιλητής των τότε πρωθυπουργών Κλεμανσό, Λόυντ Τζόρτζ αλλά και του Ελευθέριου Βενιζέλου. Αναφέρεται μάλιστα, και από ιστορικές πηγές, ότι ήταν ο άνθρωπος που διεμήνυσε στον Βενιζέλο την απόφαση των Μεγάλων Δυνάμεων για την απόβαση του Ελληνικού στρατού στη Σμύρνη, ενώ αρκετές φορές εξαργύρωσε τον μακρόθεν πατριωισμό του για τη «μητέρα Ελλάδα» με χορηγίες, δωρεάν πολεμικό υλικό και δάνεια. Πανίσχυρος και αμοραλιστής, «έμπορος θανάτου» και «μυστήριο της Ευρώπης», είχε πολυχρόνο δεσμό με την Ισπανίδα δούκισσα Πιλάρ, σύζυγο του ψυχικά ασθενούς πρίγκιπα Φρανσίσκο, της βασιλικής οικογένειας των Βουρβώνων.

Ζωή θρύλος! Μύθος πρόσφορος για λογοτεχνική μεταγραφή ; Με τις αμφισημίες, τις αποσιωπήσεις, τις άγνωστες και σκοτεινές πτυχές που περιβάλλουν τη «θρυλική» ζωή, τη δυσδιάκριτη γραμμή φαντασίας και πραγματικότητας; Ή δίκιοτο μαχαίρι; Εξαρτάται που και πώς θα εσπάσει ο συγγραφέας τον φακό του. « Άνθρωποι σαν τον Ζαχάρωφ, είναι, κατά την άποψή μου, ο σπασμένος κρίκος των δύο Παγκόσμιων Πολέμων», θα πει ο Στεφανάκης. Άνθρωποι των παρασκηνίων, που αγνοούν οι πολίτες και υποτιμούν εντέλει οι πολιτικοί. Άνθρωποι που γράφουν, αν όχι εξίσου, πάντως μαζί με τις προσωπικότητες, την Ιστορία». Ή όπως θα συμπλήρωνε ο ήρωας του, Μιγκέλ εξιστορώντας στο νεαρό Γάλλο δημοσιογράφο, λίγο πριν το ξέσπασμα του δεύτερου μεγάλου πολέμου, τα έργα και ημέρες του Βασιλείου : « Η πραγματική ιστορία Φιλίπ, φπάχνεται από τη ζωή των απλών ανθρώπων που διηγείται ο ένας στον άλλον. Όλα τα άλλα είναι φούμαρα και υπερβολές. Στο ερώτημά αν ο Ναπολέοντας σας είναι μεγαλοφυΐα ή εγκληματίας δεν δυσκολεύομαι να δώσω απάντηση. Ελπίζω μόνον να μην έρθει μια μέρα που θα τίθεται το ίδιο ερώτημα και για τον Χίτλερ ή τον Φράνκο».

Η σχέση λογοτεχνίας και Ιστορίας, οι διαφορετικές αναγνώσεις της επίσημης ιστορίας από την λογοτεχνική διήγηση, ο συγκερασμός ιστορικών προσώπων και γεγονότων με φανταστικά, είναι ζητήματα που ο Δημήτρης Στεφανάκης έχει θέσει και αντιμετωπίσει από τις «Μέρες Αλεξάνδρειας». Και στο «Φιλμ Νουάρ» η αναδρομή στο παρελθόν προσφέρει ένα πλούσιο πεδίο περισσότερο ή λιγότερο προφανών – στην

αναχρονιστική τους χρήση – αναλογιών : από τους κίβδηλους οραματιστές της ελευθερίας, τα παθητικά, συντηρητικά πλήθη που γοητεύονται από *φιγούρες σαν τον Χίτλερ*, τη διαφθορά στην κατασκευή μεγάλων δημόσιων έργων, μέχρι την κριτική της οικογένειας, την αππροσδόκητη πτώχευση ενός κράτους, την έλλειψη μιας *στιβαρής πατριωτικής αριστοκρατίας στην Ελλάδα*, το παράλογο διοργάνωσης ολυμπιακών αγώνων σε μια πτωχευμένη χώρα ή τη μεγάλη απογοήτευση του Μιγκέλ που, όταν επισκέπτεται την Αθήνα στους πρώτους Ολυμπιακούς Αγώνες, διαπιστώνει ότι « η πατρίδα του Σωκράτη και του Πλάτωνα δεν ήταν παρά μια επαρχία ρημαγμένη από τη μανία της ιστορίας». Και φυσικά το αισθαλές «σύστημα Ζαχάρωφ», δηλαδή: δωροδοκία, εκβιασμός, παραπληροφόρηση, δημιουργία τεχνητής αντιπαράθεσης, εξαγορά μέσω ενημέρωσης, έλεγχος και επιτροπή. «Αξιοποιώντας τον μύθο μιλάμε για το παρόν», λέει ο Στεφανάκης. « Αλλιώς γιατί να μας διαβάσει ο αναγνώστης; Η επίσημη ιστορία έχει απαλείψει ένα μεγάλο τμήμα της αλήθειας. Είναι υπερβολικά προσωποκεντρική και πολεμοχαρής. Αγνοεί τη σημασία των απλών ανθρώπων, ενώ τα διαστήματα ειρήνης, μοιάζουν άμοιρα ενδιαφέροντος».

Δίχως αμφιβολία, στο «Φιλμ Νουάρ» ο συγγραφέας στοχεύει σε μία άλλη ανάγνωση του πολέμου και των δύο Πολέμων. Ανάγοντας πάντως τον Ζαχάρωφ, στον άνθρωπο που «σκηνοθέτησε» (όπως διαβάζουμε αρκετές φορές) ή και πυροδότησε τον Πρώτο Παγκόσμιο, αλλά σε εκείνον που αν ζούσε *θα μπορούσε να αποτρέψει τον επερχόμενο Δεύτερο Παγκόσμιο*, στο αφηγηματικό παρόν, επιχειρεί μεν μια διαφορετική σημασιοδότηση και ερμηνεία, να μας δείξει το ύφασμα από την ανάποδη δηλαδή, όχι όμως της μικρο-ιστορίας, αλλά των μεγάλων ιστορικών αποφάσεων και γεγονότων. Οι προσωπικότητες, πολιτικές ή μη, πραγματικές ή όχι, αποδεικνύονται αναγκαίες, πόσω μάλλον όταν το θέμα της αφήγησης συνηγορεί, ή και δεσμεύει προς αυτήν την κατεύθυνση. Υποβαθμίζοντας λοιπόν την παράμετρο της πολιτικής ο συγγραφέας επανέρχεται στο οικείο (από τις «Μέρες Αλεξάνδρειας»), φαινομενικά απολιτικό, σημαίνον του κοσμοπολιτισμού, «ενός μαγικού όπλου ... που με τη δύναμη του μπορεί να διαλύσει τον ζόφο του σκοταδισμού και της προκατάληψης αιώνων που ταλανίζουν ακόμα και αυτή την ίδια την Ευρώπη». Ή για να θυμηθούμε την πρώτη φράση από τις «Μέρες Αλεξάνδρειας», *τον πόλεμο και το εμπόριο [που] είναι τα δύο πόδια του πολιτισμού*.

Όσο το μήνυμα;

«Καμιά φορά αξίζει να χειροκροτούμε το κακό και την αδικία όταν οι εκπρόσωποί τους αριστεύουν σε τέτοιο βαθμό, τι λες;» ρωτά ο παλιός αναρχικός Μιγκέλ το νεαρό Φιλίπ.

«Έχουμε την εντύπωση ότι δημιουργούμε. Ψευδαίσθηση : Την ίδια στιγμή μεταμορφωνόμαστε από το δημιούργημά μας» , διαβάζουμε από τον Βίτολντ Γκομπτρόβιτς, στην προμετωπίδα του Φιλμ Νουάρ.

δημιούργημά μας» , διαβάζουμε από τον Βίτολντ Γκομπτρόβιτς, στην προμετωπίδα του Φιλμ Νουάρ. Διαλέγουμε και παίρνουμε – αν πρέπει να διαλέξουμε. Οι καιροί είναι πονηροί και οι συνειρμοί ακόμη ενίοτε παραπλανητικοί.

Της Εριφύλης Μαρωνίτη Πηγή: *Ιστοσελίδα Δημήτρη Στεφανάκη*
